

Karen Blixen

Modern házasság és más elmélkedések

I. Az ideálról és a természetről

Darwin sivatagából jöttem, s még fiatalon elérkeztem Lamarck üde kertjeibe.

Micsoda gyümölcsök teremnek itt a fákon! Minden, amit az emberiség legszebb álmiban látott: szépség, bölcsesség, örök fiatalság – igen, minden, amit akartok.

Egyáltalán, vajon el tudsz képzelni egy új tökéletességet, meg tudsz fogalmazni egy új kívánságot, és csakugyan el tudsz gondolni valami valóban kívánatos dolgot? Nézz csak fel! Már is ott csüng a zöld ágon.

Hogy kissé magasra van, az csak tréfa, kedves ugratás, mint amikor egy anya olyan magasra akasztja a mézecskaalács házikót a karácsonyfán, hogy a gyermek nyújtózzon fel érte, amilyen magasra csak tud.

Egyelőre semmi sincs, ami elérhetetlen lenne. Az egyetlen kérdés, amit fel kell tenned magadnak: mihez van kedved?

A törvény mindig ugyanaz: Amit kívánsz, megkapod.

A művészet megteremt egy új, ismeretlen, természetfölötti típust, előhossa az emberek tudattalan vágyakozásából, és a következő generáció már ezzel a külsővel születik meg. Hiszen az ideál és a természet között a különbség nem lényegi, csak fokozatbeli.

Idő kérdése, hogy az ideál mikor változtat nevet és nevezi magát természetnek.

Azt kívántuk, ne legyen farkunk – és ha elegendő kitartással kívánjuk vissza, egy reggel majd azzal ébredünk.

Repülni akartok a levegőben? Igazán ehhez van kedvetek, és ez a gondolat minden más gondolatnál erősebben vonz benneteket? Tartsatok ki kívánságotoknál néhány ezer évig, s kinő a szárnyatok.

Sok generáción keresztül, ha valamiről azt akarták kifejezni, hogy lehetetlen, azt mondták: olyan lehetetlen, mint repülni. Még ma is mondjuk, noha már repülünk. Ha tanulhatunk valamit ebből, az ez: semmi más sem lehetetlenebb, mint a repülés.

Ma így mondják: Ez olyan lehetetlen, mint a Holdra repülni. De ha nem repülünk a Holdra, az csak azért van, mert nincs hozzá kedvünk, legalábbis általában nem érzünk izzó vágyat iránta. A világmindenség titkait nem őrzik különös szigorral a föld lakói elől, az ember azért nem ismeri még őket, mert még nem igazán akarja ismerni őket.

Ugyanez a helyzet a síron túli titkokkal; nagyon kevesen akarják igazán megismerni őket.

Vajon nem abból származnak-e az emberiség konfliktusai, hogy túl sok mindenhez érez kedvet, és egymásnak ellentmondó vágyai vannak?

A zsiráfnak kedve támadt a friss rügyeket lelegetni a fák tetejéről, sokezer éven át nyújtogatta a nyakát utána, mire a vágya beteljesedett. De ezzel mintha kielégült volna a zsiráf ambíciója, és a következő ezer év semmi változást nem hozott természetében.

A bonyolult embernek sok kívánsága van, és ízlése generációról generációra változik.

Nem kockáztatja-e vajon, hogy kitöri a nyakát, vagy a feje kifícamodik a sokféle törekvés közepette?

Biztos vannak okosabbak, akik tudnak válaszolni erre, annyit mindenesetre mi is megállapíthatunk, hogy sok esetben így néz ki a dolog, noha nincs így, hiszen gyermekként ugyanabból az okból és ugyanazzal az eredménnyel iszunk tejet, mint ahogy később megesszünk egy sült csirkét, télen gyapjúruhába öltözünk, nyáron pedig muszlinba, hogy elérjük ugyanazt a hőmérsékletet.

Az inga nem azért üt és változtat irányt, mert valakik úgy találták, hogy helytelen irányba üt, hanem az óra azért jár, mert az inga oda-vissza mozog.

A művészet a vadromantikán és a vadul józan naturalizmuson keresztül fejlődik tovább. Nem azért, mert megváltozik a törekvése, mindig is az emberiség vágyainak kifejezője akar lenni. Aki római fürdőt vesz, nem azért megy először olyan meleg vízbe, amelyet csak képes kibírni, és a végén a leghidegebbe, mert megváltoztatta a véleményét; nem érné el a kellemes érzésnek és az edzettségnek az eredményét, ha mihelyt belép a fürdőbe, egyetlen medencében összekeverné az összes különféle hőfokú vizet.

Sokszor ugyanaz a dolog más megvilágításban teljesen másképpen is néz ki.

Bizonyos szómáli törzsek között a fiatal férfiak nem nőszülhetnek meg addig, amíg legalább egy embert meg nem öltek. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezek a törzsek különlegesen vérszomjasak lennének, hanem inkább azt, hogy olyan harcias viszonyok között élnek, hogy ha egy húszéves fiatalember legalább egyszer nem harcolt már életre-halálra, akkor bizonyára nyamvadt alak, akinek leszármazottai nemkívánatosak a törzsben.

Ugyanez a helyzet a szűzi ártatlanság európai ideáljával is, ami azért ment ki a divatból, mert a viszonyok megváltoztak.

A régi időkben, amikor a felsőbb osztályok asszonyait többszörös erkölcsi fal vette körül, arra a fiatal lányra, aki esetleg belebocsátkozott egy szerelmi viszonyba, vagy ha csak egyáltalán valamennyire is foglalkoztatta a szerelem, úgy tekintettek, mint akit „megszállt az ördög”, és épeszű férfi kétszer is meggondolta, mielőtt egy ilyen lányt nőül vett. A huszadik században épp olyan egyértelmű, hogy ha egy fiatal lány, a szabadság és az erotika modern atmoszférájában huszonöt éves koráig legalább egyszer nem volt szerelmes, azt vagy különlegesen érzéketlennek, vagy különlegesen számítónak tartják, ami ugyancsak meggondolásokra készíti a jövőbelijét, még ha másfajta meggondolásokra is. Időközben egyes szavak jelentése is megváltozik a körülmények miatt... mint amikor egy angol katona legnagyobb büszkesége, hogy „contemptible”^{*} lehet.

II. A kételyről és a harcról

Az emberiség egész történetében egyetlen ideálról sem mondtak le azért, mert túlzott nehézségekkel járt együtt, a régi ideálok egyszerűen kimúltak, mert a fényük megfakult, senkinek sem volt már kedve hozzájuk, nem szólítottak meg senkit.

Nincs az az erőfeszítés vagy szenvedés, mely hosszú távon az emberiség útjába állhatna ideáljai elérésében, de bizony ütött az ideálok órája, mihelyt nagy általánosságban felmerül a kérdés: *Mire jó?*

Ha napjainkban nincs olyan ember, aki hagyja, hogy megégessék vagy kiteszítsák a társadalomból a Paradicsom kedvéért, az nem azért van, mert kifinomult idegeink jobban

^{*} Jelentése: „megvetésre méltó”, de így nevezték az első világháborúban Franciaországban harcoló brit haderőt is.

rettegnének a máglyától, a szegénységtől és a kitaszítottságtól, mint elődeinké, nem is azért, mert kételkedünk abban, hogy szenvedéseink árán a Paradicsomba jutunk, hanem azért, mert e Paradicsom, melyet szenvedéseinkért ígérnek nekünk, nem vonzó számunkra. Nincs kedvünk hozzá, s akkor sem kívánkoznánk oda, ha szabad lenne a bejárás.

Ezzel szemben a népben ma az a hit vert gyökeret, hogy az üdvözülést az autombilokban, egy jó borpincében, és ehhez hasonlóknál találja meg, és ezért az emberiség nagy része hajlandó éveken át irodákban, gyárakban és a tőzsdén borzalmas szenvedéseket elviselni, abban a reményben, hogy ily módon elérheti az üdvösséget. E pillanatban talán a civilizált emberiség ötven százaléka hajlandó lenne alávetni magát az első keresztények szenvedéseinek, ha tudná, hogy a jutalom évi ötvenezer font fizetés lenne hátralevő életére... és eszükbe sem jut irigyelni Néro áldozatait, akikre örök üdvösség várt...

Sok nő visel el gyötrelmeket, melyek jószerével egy mindennapos nyúzással érnek fel, hogy megőrizze, ha már nem is az ifjúságát, de legalább annak látszatát, és bármilyen szenvedést elviselne azért, hogy ténylegesen visszanyerhesse ifjúságát, mely a Paradicsomot jelentette számára.

Változatlanul a Paradicsom ideájáról van szó, s ha létrejön egy megfelelően meggyőző illúzió, a valóság magától követni fogja. Minden vállalkozásra igaz az, ami a Szent Péter-bazilika felépítésére igaz volt, hogy akkor kap valódi lendületet, ha valami módon szent üggyé válik.

(A Szent Péter-bazilika ma már áll, s nekünk, akik kételkedünk abban, hogy mindenki lelke megváltatott volna, aki hozzájárult az építéshez, mégis örülnünk kell annak, hogy a vállalkozás lendületet kapott.)

Helytelen arról beszélni, pl. a szerelemnek az életben betöltött szerepével kapcsolatban, hogy bizonyos ideálok, melyek egyébként kívánatosak lennének, elérhetetlenek számunkra. Szüntelenül az igazolódik be, hogy nincs olyan ideál, mely elérhetetlen lenne. Mivel a XIX. század elején a romantika ideáljai voltak üdvözítőek, a fiatal szerelmesek könnyedén vártak egymásra egy egész életen át, belehaltak bánatukba, vagy egy ifjúkori szerelem emlékére építették egész életüket, egy találkozás hatására könnyekre fakadtak, vagy elájultak.

A mai kor fiataljai számára, akiknek már semmi kedvük az ilyesmihez, és akik azt kérdezik, mi mire jó, ez nehéz, sokszor teljesíthetetlen feladat lenne. Ám Werther és Lotte számára sem lenne könnyű feladat az, amit a mai ifjúság könnyedén végrehajt, hogy például szemrebbenés nélkül felbontsanak egy évek óta tartó kapcsolatot, szétszakítsanak egy házasságot és egy családot, csak azért, mert nem értik meg egymást.

Amikor Nóra elsőként megtette ezt – számára ugyanis szent ügyről volt szó –, legtöbbször azt kifogásolták, hogy túl könnyen ment végbe a dolog, és hogy az egész tulajdonképpen lehetetlen, de mára már mindennapossá vált, és nem tűnik valami különös „tour de force”-nak. Szívesen lennétek Sigurd és Brünhilda vagy Rómeó és Júlia helyében? Ha csakugyan akarjátok, úgy is lesz.

Avagy lennétek Klister és Malle*, mert ez áll közelebb a szívetekhez? Már azok is vagytok.

Avagy inkább a „la garçonne” az igazi ideálotok? Már régóta azok vagytok.

A házastársi hűség vagy a teljes önmegtartóztatás is remekül keresztülvihetőnek tűnt addig, amíg valamiféle Paradicsomba vezetett, s még ma is keresztülvihető lenne, ha nem merülne fel a kérdés, hogy mire jó?

A későbbi korok költői, akik a fiatal szerzetesek szenvedéseit ábrázolják a teljes önmegtartóztatás ideálja miatt, és olyan gondolatokat tulajdonítanak egy fiatal szerzetesnek, miszerint szívesebben bujdoskolna rablóként a hegyekben a szerelmével, semhogy a kolos-

* Johan Ludvig Heiberg: *Az elválaszthatatlanok* című darabjának főszereplői.

torban szenvedjen, önnön érzéseiket tolmácsolják, vagy olyan időkről beszélnek, amikor már megfakult az ideál ragyogása. Az egykori ferenceseknek, akiknek szívében a hit és a szent szűz iránti szerelem lobogott, s a Paradicsomba vágyódtak, nem volt nehezebb szegénységben és teljes önmegtartóztatásban élni, mint Carpentiernek* állandóan edzeni, hogy formában tartsa magát a Dempsey elleni mérkőzésre. Eljövendő korokban, melyek már elveszítik érdeklődésüket a bokszt iránt, a költők majd ugyanilyen együttérzéssel ábrázolják versben és prózában egyaránt a huszadik században élt bokszolók szenvedéseit.

Azt mondják, hogy szerelem vagy hit kérdésében a személyes akarat gyöngye, pedig az az igazság, hogy semmiben nem bizonyul erősebbnek, mint éppen ezekben.

Vegyünk egy példát a hit kérdésében Martensen-Larsen *Kétely és hit* című könyvéből.

E műben annak tanúi lehetünk, hogyan próbálja a hit iránti erős vágygal és akaratval rendelkező modern ember összeegyeztetni a Krisztus halála révén nyert üdvözülést a modern tudománnyal és morállal.

A kívülről olvasó számára ez izgalmas küzdelem, hiszen a feladat eleve lehetetlennek látszik, és mégis nyilvánvaló, hogy aki írta, erre tette föl egész lelki békéjét. Olyan, mintha a „looping of the loop” kísérletet szemlélénék, és aki még nem látta, nem hiszi el, hogy lehetséges véghezvinni... az egyetlen ok, az egyetlen remény, hogy mégis sikerül, a kísérletező személy forró vágya és akarata.

És ime! ...ezáltal, és csakis ezáltal, valóban sikerül. Látjuk, hogy a szerző mindvégig kitart, annak ellenére, hogy egyik kísérlete fullad kudarcba a másik után. Végül az Újtestamentum egyik szakasza, Krisztus egyetlen szava – mely az ész számára lehetett volna bármely más szó is – tette meg a csodás hatást: a kísérlet sikerült, a szerző hisz.

Olyan világosan látja győzelmét, hogy noha nem állítja, hogy a dicsőség egyedül az övé, mégis, a sikeren felbuzdulva a gyöngébb lelkekhez fordul, akiket korábban felszólított, hogy kövessék, de akiket cserbenhagyott a bátorságuk, és szemükre hányja, hogy nem elég erős az akaratuk, mert ha valóban akarnának, akkor képesek lennének hinni. Ebben tökéletesen igaza is van, és rossz kifogás, a hitetlenség műve, amikor azt mondja valaki, hogy ebben vagy abban *képtelen* hinni.

Amennyiben a kételkedőt csakugyan meggyőzné Krisztus engesztelő halála és feltámadása, vagy az idea az igazságos gondviselőről, akihez a szükség órájában imádkozni lehet, nagyon szívesen hinne benne – igen, sokan, akik képtelennek mondják magukat a hitre, egészen másféle minőségben sokszor mégis bizonyítékát adják valamiféle hitnek, például képesek az életüket arra építeni, hogy halottaikkal egy asztal segítségével beszélnek –, csakhogy ezek az ideák nem győzik meg, és egyáltalában nem akaróznak hinnie bennük.

Bizonyos külső nehézségek mindennek ellenére valóban előfordulnak azokban az átmeneti korokban, amikor az emberiség nem látja tisztán az ideáljait vagy eszközeit, így például azt képzelet, hogy egy bokszmeccset csak olyan előkészületek után lehet megnyerni, melyek egyenesen a Paradicsomba vezetnek.

III. Modern házasság, „vagy amit akartok”

A tiszteletre méltó intézményekkel gyakran előfordul, hogy legtovább a nevük marad fenn belőlük, mert sok ember számára a szónak több a realitása, mint az eszmének.

Az, hogy a tartalom elenyészett, de a váz még tartja magát, olyan állapot, mely legtöbbször minden felet kielégíti, és a név kiiktatására vonatkozó javaslat valószínűleg felháborí-

* Georges Carpentier (1894–1975) középsúlyú világbajnok 1920–1922; Jack Dempsey (1895–1975) nehézsúlyú világbajnok 1919–1926

tóan hatna még abban az időpontban is, amikor a gondolat és az ügy már szertefoszlott, akár a por a sírban.

Az üres váz általában addig tudja tartani magát, amíg élnek még az igazi hívók gyermekei, azok, akik még szüleiktől ismerik a fogalmat, akik idejében még a tartalom is létezett.

Talán még addig is kitart, amíg emezek gyermekei élnek, olyanok, akik még emlékeznek szüleik áhítatára, amikor magát a szót hallották. Ez a helyzet például az olyan fogalmakkal, mint karácsony vagy karácsonyi hangulat, hiszen a szavak, a melódia, az illat szentsége tovább él azoknak a hangjában, akik az emlékeket felidézik, akik számára a szentség még valóság volt, és ez megtéveszti őket. Az illúziót addig lehet fokozni, hogy tegyük fel a tejberizs és a sült alma, ami a mindennapokban igazán nem örvend nagy tekintélynek, ezen alkalmakkor ünnepi éték rangjára emelkedik és megszenteltetik.

Ilyenek például a modern királyságok, melyek megőrizték a nevüket, és valamit abból a ragyogásból, ami a régieket megillette, noha kizárt, hogy akár Széphajú Harald, akár XIV. Lajos elismerné, sőt útmutatás nélkül egyáltalán felismerné e jelenlegi intézményeket.

Bizonyára még ma is vannak, akiknek megremeg a szíve, ha a király kezéből vehetnek át egy kitüntetést, és nem tudják, hogy remegésük voltaképpen annak a visszhangnak szól, mely még hívő nagyatyjuk hangját idézi, midőn az őrsegváltást mutatta meg nekik Amalienborgban. Ám nem riadnak vissza attól, hogy ugyanazzal a szívvel sz...-nak nevezzék a királyt, ha másképp viselkedik, mint ahogy szerintük illene.

Gyakran történik egy új eszmével, hogy midőn szerényen és léteinek alapos indoklásával bekopogtat a társadalom kapuján, odabent hallatlan felzúdulás támad.

Ekkor mindenki egyetért abban, hogy amennyiben ez az eszme valaha is bekerül a társadalomba, annak a társadalomnak hamarosan befellegzett.

Az egész polgárőrséget felszólítják, hogy barikádozzák el a kapukat, és általában a papság is kész imádkozni az ellenség ellen a szószékeken. Ha ezáltal létrejön valamiféle biztonság, lanyhul a hév, és egy ideig csönd honol az eszme körül, aztán a következő, amit hall róla az ember, vagy amit saját szemével lát, az az, hogy ezen eszme törvénybe iktatási vacsoráján a polgármester ül az asztalfőn.

Senki sem tudja, hogyan vonult be, és épp ezért senki sem foglalkozik már ezzel a kérdéssel.

Vegyünk egy példát a fűző nélküli női ruhaviseletről.

Abban az időben éltem, amikor ez a kérdés óriási vihart kavart. Az újságok, és nem csak a kifejezetten női lapok, cikkeztek róla, és a fűző nélküli női ruhát reformviseletnek nevezték. Akkoriban még a fűző került ki győztesen a harcból. Voltak, akik jóváhagyták, hogy esetleg lehetne rövidebb és lazább, de hogy egy hölgy ne viseljen fűzőt a ruhája alatt, azt teljesen kizárták, hiszen hogyan is lehetne megvarni egy ilyen ruhát, egyáltalán, hogy mutatna a ruha fűző nélkül? E kérdésre senki sem tudta a választ, s a fűzők egyre csak hosszabbak és hosszabbak lettek.

Aztán, mivel ilyen szépen elrendeződött a dolog, elcsendesült a vita körülötte. S ma, tizenöt év múltán, egyetlen fűzőt sem látni már sem a legdivatosabb szalonokban, sem a színházakban vagy az éttermekben. A fiatal nők, akik a modern divatot diktálják, s hallani sem akarnak semmiféle reformviseletről, egyszerűen nem hajlandók tönkretenni alakjukat a fűzővel. A kérdés, hogy hát akkor hogyan kell megvarni a ruhákat, hogy rendesen álljanak, megoldódott, noha senki sem tudná megmondani, hogyan s miképp történt.

Ha e pillanatban valaki azzal a javaslatral állna elő, hogy szüntessék meg a házasságot, valószínűleg komoly ellenállásba ütközne. Lehetséges, hogy bizonyos körökben forradalmi ötletnek tartanák.

Még mit nem! Sokan élnek még a házasság régi partizánjai közül, akik a szabad szerelemmel szembeni harcban, sok-sok évvel ezelőtt, magasra tartották a lobogót és győztek.

Ti, a házasság régi partizánjai! Nem néztetek-e szembe a harc hevében „a szabad szerelemmel” elégszer ahhoz, hogy felismerjétek, ha találkoztok vele?

Forduljatok csak meg. A szabad szerelem íme ott trónol a polgári házak kellős közepén. A papok megáldják, a polgármester regisztrálja, gyűrű is jár vele, elorozta a házasság jogát és országmáját, kivívta a társadalom tiszteletét, és bitorolja a házasság nevét.

IV. Modern házasság, „vagy amit akartok”

Folytatás

„A házasság és a moralitás összekeverése többel járult hozzá az emberi faj lelkiismeretének lerombolásához, mint bármilyen más tévedés.”

Bernard Shaw

Ha megpróbálnánk – például szavazás útján – modern, képzett emberek körében választ kapni arra a kérdésre, hogy mi változtatja egy férfi és egy nő kapcsolatát erkölcsstelenből erkölcsös kapcsolattá, száz esetből kilencvenkilencben a válasz az lenne: a szerelem.

Ez azt mutatja, hogy a modern, képzett embernek van valamiféle helyes és szilárd fogalma arról, hogy mi az erkölcs és mi a szerelem.

De ha az ember ugyane körben azt kérezné: „Mi változtatja egy férfi és egy nő kapcsolatát szabad párkapcsolatból házassággá?” – mármint morális és eszmei értelemben, mert törvényesen, legalábbis pillanatnyilag, én is tudom –, a legtöbb modern és képzett ember zavarba jönne, hogy mit is válaszoljon. Tudniillik, a modern és képzett embernek fogalma sincs róla, hogy mi a házasság.

Érdekes lenne, ha végigvennénk azokat a válaszlehetőségeket, amelyek egy ilyen kérdésre beérkezhetnének.

Vajon merné-e modern ember a törvény és a törvény szelleme ellenében egy ilyen kérdésre azt felelni: a felbonthatatlanság? Legfeljebb ezt javasolhatná: a hosszú időtartam, de akkor meg kellene állapítani egy időpontot, amikor a szabad kapcsolat már átvedlik házassággá.

Avagy merészelné-e oly mértékben a korszellem és erkölcs ellenében haladni valaki, hogy a sokasodásra irányuló tiszteletre méltó akaratot hangsúlyozná ki, és ezt tenné meg lényegi különbségnek a szabad párkapcsolat és házasság között. Mindezt annak a kockázatával, hogy a tiszteletre méltó házasságok felét át kellene sorolni a szabad párkapcsolatok közé.

El lehet-e gondolni a következő választ: a nyíltság és az állami elismertetés – mint egy (kétes) erkölcsi jogcímet azon embercsoport részéről, akik a legbuzgóbban szállnak szembe a szabad párkapcsolat nyíltságával, sőt annál szegyéntelenebbnek tekintik azt, minél nyíltabbnak mutatkozik –, és akik semmi módon sem kísérelnék meg a tisztesség fogalmába beemelni semmiféle más kapcsolatot, mint azokat, melyeken az állami elismertség áldása lebeg, vagy legalábbis néhány éven belül ez várható.

Talán ezt a választ kapnánk: a megbízhatóság és hűség. Mindenestre e válasz kívánatos lenne, mert a hűség fogalmánál semmi sem mutatná meg nyilvánvalóbban, hogy mennyire szem elől tévesztette a modern ember a házasság eszméjét, miközben a szabad szerelem morális és eszmei törvényei a kisujjában vannak.

A szabad szerelem morálja szerint ugyanis ameddig a szerelmi kapcsolat tart, a hűtlenség halálos bűn.

Ahol a szerelem a legerősebb, ott az az egyetlen törvény, ennek megszegése az egész kapcsolat megszűnését eredményezné. A hűtlenség a szerelmi kapcsolatban ugyanaz, mint az Istenhez való viszonyban az, amit úgy neveznek: a Szentlélek tagadása, és amelyben erről van szó, ebben nincsenek fokozatok, ennek legnagyobb és a legkisebb része is az elkárhozás egyazon jelét viseli magán.

De a házasságban? Vajon a magasabb eszmék érdekében nem bocsánatos bűn-e a törvény megszegése egy olyan kérdésben, mely nem viseli magán a szentség jegyét?

Hiszen a házasságnak oly sok másfajta bűnnel is számolnia kell, és nem csupán saját négy fala között, mert a környezettel szemben is elfoglal egy bizonyos helyzetet, és a környezettel szemben elkövetett bűn visszahat magára a házasságra is. Egy házastárs, ha tönkreteszi jó hírét, vagy beszenyeyzi a nevét, azzal házassága ellen is vét, és a másik fél joggal követelheti a számadást, míg ez egy szerető esetében szóba se jöhetne.

Nem kell-e vajon a házastársnak elnézőnek lennie ezen a ponton?

És vajon a modern életszemlélet nem önként ismeri-e el, hogy abban a pillanatban, amikor a törvény is segédkezik a házasság felbontásában a hűség egyszeri megszegése miatt, a házasságot voltaképpen szerelmi kapcsolatként fogja fel?

V. Modern házasság, „vagy amit akartok”

Folytatás

Manapság ugyebár elképzelhető, hogy egy kétségbevonhatatlanul tisztességes, a kor tisztességéről alkotott fogalmaival tökéletesen tisztában lévő fiatalember utazáson, fürdőhelyen, avagy az úgynevezett „winter sports” során találkozik egy ifjú lánnyal, beleszeret, s hamarosan úgy érzi, hogy a legnagyobb boldogság az lenne számára, ha elnyerhetné a lányt, s csak akkor tudja meg, hogy a lány már férjezett.

Voltak idők, amikor egy tisztességes fiatalembernek egy ilyen kapcsolatot lezártak kellett tekintenie, akkor is, ha emiatt mindkét partnernek le kellett mondania élete legnagyobb boldogságáról és harmóniájáról.

Megint más időkben egy feddhetetlenül tisztességes fiatalember számára másképp alakult volna a dolog – ég és föld választotta volna el kettejüket egymástól. Szerelmüknek titkosnak kellett volna lennie, akár az ég csillagainak, vagy mindent, állást, családot, barátokat fel kellett volna áldozniuk, és boldogságukat e romokra építeniük.

Manapság egészen másképp fest a helyzet. Szerelmének házassága a fiatalember számára akadályt jelent, melyen teljes joggal és minden erővel megpróbálhat felülkerekedni. Ez némi időbe kerülhet, de a szerelmeseknek módjukban áll kimutatni érzelmeik erejét, és megnyerni a nagyközönség szimpátiáját.

Mind a törvény, mind a próféták az ő oldalukon állnak.

Egy házasságnak kisebbek az esélyei hasonló körülmények között, mint a szabad párkapcsolatnak. Egy modern, tisztességes és idealista fiatalember elismeri a szerelmet és tiszteletben tartja örök törvényét; talán kétszer is meggondolja, hogy betörjön egy szerelmi kapcsolatba, ami a házasság esetén szóba sem jön.

A közvélemény szimpátiáját illetően sem áll másképpen a helyzet. Mert amikor a házasság eldobta régi fegyverét azért, hogy magára öltse a szerelem szép ruháját, kitette magát annak, hogy ezt a fegyvert fordítsák ellene. Ha támadás éri, ezután már csak a szerelem jogára hivatkozhat, és igencsak bajos olyan régi szempontokat napvilágra hozni mint család, tulajdon vagy állás, hiszen ezek azt a gyanút ébresztik, hogy e frigy esetleg mégsem a

hamisítatlan, tiszta szerelem zászlaja alatt hajózik... a férj talán a pénzéért vette el feleségét, s ha igen, érdemel-e mást, mint hogy elveszítse?

Hogy további bizonyítékot kapjunk arra, milyen mértékben vette át a házasság a szabad szerelem törvényének másik nagy üzenetét: „Unhesitating, uncomplaining acceptance of a notice of a change of feeling from either side”^{*} – vegyük szemügyre egy ilyen komédia harmadik szereplőjét, a férjet vagy feleséget, és nézzük meg, hogyan áll ez a dolog a modern házasságban erkölcsileg és eszmeileg.

Amennyiben a modern férj tisztességes, magas erkölcsi normákat valló fiatalember, ebben a konfliktusban akár nyer, akár veszít, akkor tisztességes, ha a szerelem jegyében teszi.

Ha mint szerető vissza tudja nyerni feleségét, akit kis híján elveszített, az becsületes győzelem, megszegyenítette vetélytársát, és diadalt arathat... regények és színdarabok is sokat foglalkoznak ezzel az esettel.

Ha nem nyerheti vissza a nő szerelmét, mert az jobban szereti a másik férfit, mint őt, fejet kell hajtania a szerelem jogai előtt, bizonyos szimpátiát ugyan még így is élvezhet, noha a boldog pár győzedelmes szerelmének ragyogása némi árnyékot vet rá.

Ha azonban önző módon le akarja alacsonyítani mind magát, mind feleségét azáltal, hogy rábeszéli, éljen továbbra is vele szerelem nélkül, akkor mindenki ellene fordul, hiszen a szabad szerelem bibliája szerint nincs szánalmasabb annál, aki a külső körülményekkel, régi, halott ígéretekkel és anyagi értékekkel akarja kikényszeríteni a szerelmet... mert ez a modern életszemlélet szerint harc a szellem és a betű között, és a vereség biztosra vehető.

Milyen fegyvere lehetne hát a házasságnak e csata lefolytatására?

A régi korok fenyegetett házastársai egy eszméért harcoltak akkor, amikor a házasságért harcoltak, vagy legalábbis egy eszme zászlaja alatt indulhattak saját érdekükben a tűzvonalba. Legvégül pedig előjöhettek az egyházzal, netán magával a Jóistennel.

Ma a házasságok fele polgári házasság, tehát semmi ok feltételezni, hogy a Jóistennek bármi érdeke fűződne hozzájuk... ellenkezőleg, az általános felfogás szerint ő inkább a szerelem oldalán áll.

A legerősebb érvként sokáig az otthon és a gyermekek szolgáltak, ám mára ez is jócskán veszített erejéből, hiszen mi jó származna abból az otthon és a gyermekek számára, ha az, akinek irányítania kellene ezeket, elárulta legmagasztosabb eszméjét? Sokkal inkább elképzelhető, hogy valamiféle átkot vonna maga után... mint egy keresztes vitéz számára az, ha valamilyen okból felveszi az iszlám vallást, vagy amikor a régi korok tisztességes asszonyai, gyermekeik kedvéért, sőt sokszor pusztá életükért, engedtek a hatalmasoknak, és eladták a „becsületüket”.

Nevéért vagy társadalmi szerepéért a pórul járt házastárs csak formálisan küzdhet... hiszen mit jelent egy név a modern társadalomban és mi kivetnivalót lehetne találni egy elvált férj vagy asszony társadalmi szerepében, mikor már a nemzet nagy része teljes megelégedéssel elfogadja a válást?

Végül marad a tisztán anyagi megfontolás, mely iránt senki emberfia nem érezhet szimpátiát, ha szerelemről van szó... és egészen bizonyosan jobban jár az elutasított házastárs is, ha minél előbb megnyugszik, és meghallgat egy jó tanácsot: ő is gondoskodjon saját boldogságáról egy új szerelemben.

Nos, ez nem történhetett volna meg a becsületükre adó, tisztességes emberek között, akik számára a házasságnak még valósága, eszméje volt – és a szónak az a képessége, hogy túlélje magát a dolgot, újra megmutatkozik abban, hogy sokak számára mégis az az elképzelés él, hogy a házasság erkölcsösebb, mint a szabad párkapcsolat.

* Az érzések megváltozásának haladéktalan és panasz nélküli elfogadását mindkét fél részéről.

VI. Modern házasság, „vagy amit akartok”

Befejezés

Amennyiben ez a megítélés helyes, és az embernek az erkölcsi értékekről kellene valamit mondania, legfeljebb azt mondhatja, hogy a modern házasság bárányszőrbe bújt farkas, és az a bárányszőr méghozzá meglehetősen vékony.

Ez az egész tulajdonképpen annyit jelent, hogy a társadalom hallgatólagosan megegyezett saját magával arról, hogy ha egy bárányt bizonyos módon bemázolnak a polgármesteri hivatal tintájával, csakugyan nagyon jól fog festeni, és úgy is fog bégetni.

De nem ez a helyzet. Vegyünk inkább egy másik hasonlatot: például ezen a vidéken beoltják az állatokat bizonyos betegségek ellen, s aztán pecséttel megjelölik, annak jelzésére, hogy az oltás megtörtént. Így állt a helyzet a házassággal is a régi időkben. Egy bizonyos ideát előzőleg becsöpögtettek az ifjú pár lelkébe és gondolatvilágába, majd az egyház meg a törvény megpecsételte a frigyet, hogy a külvilág felé is jelezzék a történeteket.

Csakhogy az oltástól a beoltott állatok nagy százaléka megdöglik, és a társadalom sok más okból is arra a nézetre juthat, hogy mégsem érdemes beoltani őket. Ha ennek ellenére továbbra is használják a pecsétet, és bizonyos fokig tiszteletben is tartják, feltételezhetjük, hogy emögött két felfogás rejtőzhet: vagy a pecsétnek tulajdonítanak döntő szerepet, mely helyettesíti az egész eljárást – amit azért kevésbé feltételezhetünk, lévén szó modern, művelt emberekről –, vagy egyszerűen az, hogy a pecsét pusztán esztétikailag jól veszi ki magát és nagyban hozzájárul a civilizált, tökéletes külsőhöz. Az egész ügy morális oldaláról semmi értelme beszélni.

Ugyanez a helyzet a modern házassággal.

Talán még ma is tartja magát az elképzelés azok között, akik egy emberöltővel ezelőtt harcba szálltak a házasságért a szabad szerelem ellen – és győztek –, hogy a házasságot sokan általában esztétikai okok miatt ellenzik, ám erkölcsi okok miatt mégis megőrzik, ... csakhogy a valóságban sokkal inkább ennek éppen a fordítottja igaz.

Még ezeknek a régi harcosoknak is, akik úgy vélik, biztos morális talajon állnak, ha csak egyszer is a lelkük mélyére néznek, el kell ismerniük, hogy az örök igazságot, mely az emberiség javát szolgálja, összekeverik saját, személyes ízlésükkel (ez a tévedés gyakran előfordul a legbecsületesebb embereknél is, de a leggyakrabban és legvégzetesebben a szerelem dolgában), szent buzgalommal harcolnak a szépség- és tisztességeszményekért, és meggyőződésük, hogy olyan magas ideálért szállnak harcba, amely az emberiség létfeltétele.

Ízlés dolgában nem lehet vitatkozni... Bocsássák meg, hogy ezt a régi bölcsességet idézem, de úgy tűnik, azért volt olyan nagy szükség ennek megállapítására, mivel semmin sem vitatkoznak többet, mint éppen ezen... hogy valaki egy szemérmes, szolid háziaszszonyért rajong, vagy egy szellemes és szép barátnőért, netán egy valkúrért vagy fylgjáért, az teljes egészében személyes ügy, és csak annyiban lehet érdekes, amennyiben az illető személye az. Bizonyos, hogy van olyan szív, mely akkor remeg és lelkesedik, ha arra a nőre gondol, aki „midőn belép a szobába, tisztaság s nyugalom lép be nyomában”, épp úgy, mint olyan, akié arra, aki „terrible comme l’aspect d’un étendard... et le charme de son regard, est un clairon qui nous entraine...”,* vagy az elérhetetlen, soha be nem teljesülő álmra, akinek lelke „dal lesz kebeledben – de meg nem kapod soha”..., a költői kedélyt bármelyik egyformán megindíthatja. Általában elmondható, hogy a szabad szerelem a költészetben és a művészetben némiképp becsületesebben jelenik meg, mint a házasság – mely néhány trükköt szívesen elkövetne, mindannak érdekében, ami a szépségesz-

* ...oly rettenetes, mint egy lobogó zászló, ... bájos tekintete elragadó, akár a trombitaszó.

ményeket és „a polgári boldogságot” illeti –, és e téren könnyebb dolga is van; mindent összevetve, teljes joggal emelhetjük meg kalapunkat olyankor, ha az ember leszámol egy gondolatmenettel vagy eszmeáramlattal, mely annyi szépséget adott a világnak, de melynek lejárt az ideje.

Egy bizonyos korban – mely még a mi korunkban is tovább él – jó néhány generáción keresztül lehetetlen volt restellkedés nélkül úgy nézni a szerelemre, mint természeti erőre vagy istenségre.

Míg a mai fiatal nemzedék elragadtatva, pálmaággal futna a habokból kiemelkedő Venus Anadyomene elé, ama kor képviselői, akik úgyszólván a mai napig felelősek a mi erkölcsünkért és szokásainkért, elfordulnának vagy elrejténék arcukat. Nem más ez, mint megvetés, de ez a szellemi generáció így kezeli azt, ami számára a legmagasztosabb az életben, és ezzel mindenesetre komoly hagyományra tekint vissza, ... mint amikor a mohamedán törvény a fiatal szabad nőktől, akik a lét legmagasabb értékét képviselik felfogása szerint, megköveteli, hogy nyaktól térdig fedjék be testüket, melyet „szégyenletes”-nek nevez, miközben a rabszolganők a törvény megsértése nélkül járhatnak sokkal lengőbb öltözetben.

Beszélhetünk itt a különböző felfogások magasabb vagy alacsonyabb kifinomultsági fokáról, s talán mindkét oldal jó ízlést és ízléstelenséget emleget majd, ... de az ízlésről ugye nem lehet vitatkozni.

Ez a generáció – amelyik kialakította esküvői szokásainkat és esküvőinken elfoglalja a díszhelyet – ellenezné, sőt egyenesen lehetetlennek tartaná, hogy részt vegyen egy szerelmi viszony felszentelésén, és ez vezérli őket, amikor több-kevesebb kokettériával elrejtőznek a család, állás, ház és otthon mögé. A menyasszony az esküvő után Rosenfeldt kisasszonyból Løvenskjold asszonnyá változik, erről lehet beszélni, lehet rajta egy kicsit viccelődni, de hogy egyébként mi történik, azzal senki sem foglalkozik.

A modern házasság fügefalevél lett, melyről esztétikai szempontból még csak-csak lehet vitatkozni, ám morálisan, ennek az esélye mondhatni, nullával egyenlő.

A szépség és szemérmesség eme felfogása ellen nem hozhatnak fel ellenzői mást, mint azt, hogy ez nem az ő felfogásuk, mégpedig azért nem, mert úgy ahogy van, mindenesztől tagadják. A fiatal generáció, amelyik az ideális szépséget a meztelenségben látja – a meztelenségben táncosnőktől kezdve a kapcsolatok úgynevezett meztelen igazságáig –, nyitottan megy bele a házasságba, úgy, mint egy szerelmi viszonyba, és esküvőjét a szerelem ünnepeként üli meg... s ha mégis szeretik a hagyományokat és ragaszkodnak hozzá, ennek észrevétlenül megváltozik a jelentősége, és a megőrzött menyasszonyi fátyol már kevésbé a szerelmet még nem ismerő, hanem inkább a szerelemben beavatott leányokat jelképezi.

Az idősebb generáció tagjai hiába ragaszkodnak hozzá, hogy az ő ízlésük ezen a téren jobb volt, hiszen az ízlésről nem lehet vitatkozni, és a szemérmességről elmondható, hogy az is kielégül, amint a divat és szokás megkapta ami nekik jár ..., avagy ez az idősebb generáció netán azt akarná vitatni, hogy a tisztának minden tiszta?

...

Kertész Judit fordítása

Moderne ægteskab eller *Hvad I vil Samlede essays* 1985. / részlet az *Esszék* című gyűjteményből 1985.

Gyldendal København

A dán irodalom nagyasszonya, Karen Blixen-Finecke 1885-ben született a dániai Rungstedlundban egy földbirtokos lányaként. Fiatalasszonyként csaknem két évtizedet töltött Afrikában mint Bror Blixen svéd báró felesége. Miután az általa létesített kávéfarm csődbe ment, hazatért Dániába, és csaknem ötvenévesen kezdte írói pályáját, mely gyorsan ívelt felfelé. Eleinte különböző álneveken, legtöbbször Isak Dinesen és Tanja Blixen néven publikált angolul. Afrikai élményeit a *Volt egy farmom Afrikában* (1942) című könyvében írta meg, ennek alapján készült a *Távol Afrikától* című Oscar-díjas film. Hazájában csak amerikai sikerei után ismerték meg, ahol a *Hét fantasztikus történet* című elbeszélésgyűjteménye egy csapásra ismertté tette a nevét. 1962-ben hunyt el.

Magyarul a Polar Könyvek sorozatában megjelent *Babette lakomája, A halhatatlan történet* és a *Téli regék* című elbeszélésgyűjteménye olvasható.

A *Modern házasság és más elmékedések* című esszéjét, melyből részletet közlünk, 1923-ban írta. Az egyébként a XIX. század romantikus stílusában író Karen Blixen mehökkentően modern gondolatokat fogalmaz meg ebben az esszében.